

RUSYA YAŞ MEYVE VE SEBZE ÜRÜNLERİ SEKTÖR RAPORU (2021)

MOSKOVA BÜYÜKELÇİLİĞİ
TİCARET MÜŞAVİRLİĞİ

1. Yaş Meyve Sebze Sektörünün Önemi

Ülkemizde yıllık yaklaşık 55 milyon tonluk üretim seviyesi ve 25 milyar doları aşan ekonomik değeriyle yaş meyve sebze (YMS) sektörü, büyük çoğunluğu Akdeniz, Ege ve Marmara Bölgelerinde yaşayan 10 milyonu aşkın bir nüfusun doğrudan ya da dolaylı geçim kaynağı olması sebebiyle sosyo-ekonomik önemi haiz bir ürün grubumuzdur. 2021 yılı itibarıyla, ülkemizde üretimi gerçekleştirilen YMS ürünlerinin %10'una yakın bir bölümü ihracata konu olmuş (5,3 milyon ton) ve yaklaşık 3,1 milyar dolarlık bir döviz girdisi elde edilmiştir (TÜİK).

Toplam YMS ihracatımızda, 1 milyar dolar (1,5 milyon ton) ve yaklaşık %33'lük bir payla Rusya Federasyonu (Rusya) en önemli ithalatçı ülke konumunda bulunmaktadır. Sektör ihracatımızda ikinci sırada yer alan Almanya ise yaklaşık 281 milyon dolarla %9,1'lik bir paya sahiptir. YMS ihracatımızda Irak uzun süreden sonra üçüncülüğe gerilemiştir. 2021 yılında Avrupa Birliği ülkelerine yönelik YMS ihracatımız ise miktar bazında yaklaşık olarak Rusya'ya yönelik ihracatımız seviyesinde tezahür etmiş bulunmaktadır.

2. Rusya'da YMS Üretimi

Dünyanın en büyük yüzölçümüne (17,1 milyon km²'lik) sahip ülkesi olan ve 2019 yılı Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Teşkilatı (FAO) tahminlerine göre tarımsal arazilerin toplam toprak varlığının yaklaşık %13'ünü oluşturduğu Rusya'da, toplam YMS üretimi (patates dâhil) 2020 yılında 40 milyon tona ulaşmıştır. Yıllık ortalama 6 milyon ton seviyesine yaklaşan yaş meyve üretiminin yanı sıra Rusya özellikle tarla mahsulü sebze ürünleriyle ön plana çıkmaktadır.

Tarla Üretimi: Dünya patates üretiminde 20 milyon tona ulaşan ürün miktarı ile dördüncü sırada bulunan Rusya, tarla üretiminin yoğun olarak gerçekleştirildiği **karnabahar ve havuçta** da küresel ölçekte ilk dörtte yer almaktadır. Yıllık 1,1 milyon tonu aşan **balkabağı/kabak** üretimiyle en önemli dördüncü üretici ülke konumunda olan Rusya, **sarımsak ve kuru soğan** üretiminde ise ilk 10 ülke arasında yer almaktadır. Tarla üretiminin yanı sıra, artan örtü altı üretimiyle birlikte Rusya **toplam sebze üretiminde (14 milyon ton)** küresel ölçekte ilk 10 ülke arasındaki yerini sağlamlaştırmıştır.

Diğer taraftan, Rusya'da konserve üretiminde kullanılan sebzelerin yaklaşık yarısı ithal ürünlerden oluşmaktadır. İthal hammadde oranının bu denli yüksek seviyede olduğu Rusya'da; Krasnodar, Kabarday-Balkar Cumhuriyeti ve Smolensk Bölgesi en çok sanayi tipi sebze üretiminin gerçekleştirildiği bölgelerdir. Rusya'da 2016-2019 yılları arasında ortalama olarak konservelik sebze üretiminin yıllık yaklaşık 30 bin ton azaldığı görülmektedir.

Örtü Altı Üretim: Son beş yılda 1.200 hektarı aşan yüksek teknoloji sera yatırımıyla toplam sera alanlarını 2021 yılında 3.200 hektarın üzerine çıkararak, bu alandaki üretimini önemli oranında artıran Rusya, tarla üretiminin yanı sıra, örtü altı sebze üretiminde de potansiyelini geliştirmektedir. 2021 yılında ülkede 500 hektar büyüklüğünde yüksek teknoloji sera yatırımının tamamlanmıştır. 2019 yılında 1,2 milyon ton seviyesinde gerçekleşen toplam örtü altı üretimi, 2021 yılında yaklaşık 1,4 milyon tona yükselmiş ve tüm zamanların rekorunu kırmıştır. 2021 yılında örtü altında gerçekleştirilen **domates** üretimi yaklaşık 590 bin ton, **salatalık** üretimi ise yaklaşık 830 bin tona ulaşmış bulunmaktadır. Kış döneminde kendine yeterlilik oranı domateste %45, salatalıkta ise %85'i bulabilmektedir. Nitekim Tarım Bakanlığı

verilerine göre hızla artan domates üretimi sayesinde ülkenin domates ithalatında %10-15'lik bir azalış kaydedilmiştir. Ayrıca, son 3 yılın yine kış döneminde gerçekleşen toplam kişi başı domates ve salatalık tüketimi %16 oranında artarak, 12 kg'ı aşmış bulunmaktadır. Diğer ürünlerde yaklaşık 40 bin tonluk üretim gerçekleştirilen Rusya'da, Tarım Bakanlığınca 2025 yılı itibarıyla örtü altı üretimin 1,6 milyon tona çıkarılması hedeflenmektedir.

Mevcut sera yatırımlarında üretim kapasitesinin 2 milyon tona yaklaştığı Rusya'da, örtü altı üretimde Sivastopol, Krasnodar, Kaluga, Stravropol, Lipetsk, Novosibirsk ve Moskova Bölgesi merkez konumda bulunmaktadır. Söz konusu bölgeler, toplam sera üretiminin %60'ından fazlasını sağlamaktadır. Ancak, sera yatırımlarında 2017 yılında %20, 2018 yılında ise %10 seviyesinde uygulanan sermaye desteğinin 2019 yılında kaldırıldığı Rusya'da, yatırımın kendini finanse etme süresinin 12 yıl gibi uzun bir süreye çıkması, uzun vadede örtü altı sebze üretiminin 2 milyon tonun altında kalması ve mevcut üretimin ise salatalıktan domatese kayması beklenmekte ve ayrıca ülkenin domateste yeterlilik oranının artması hedeflenmektedir.

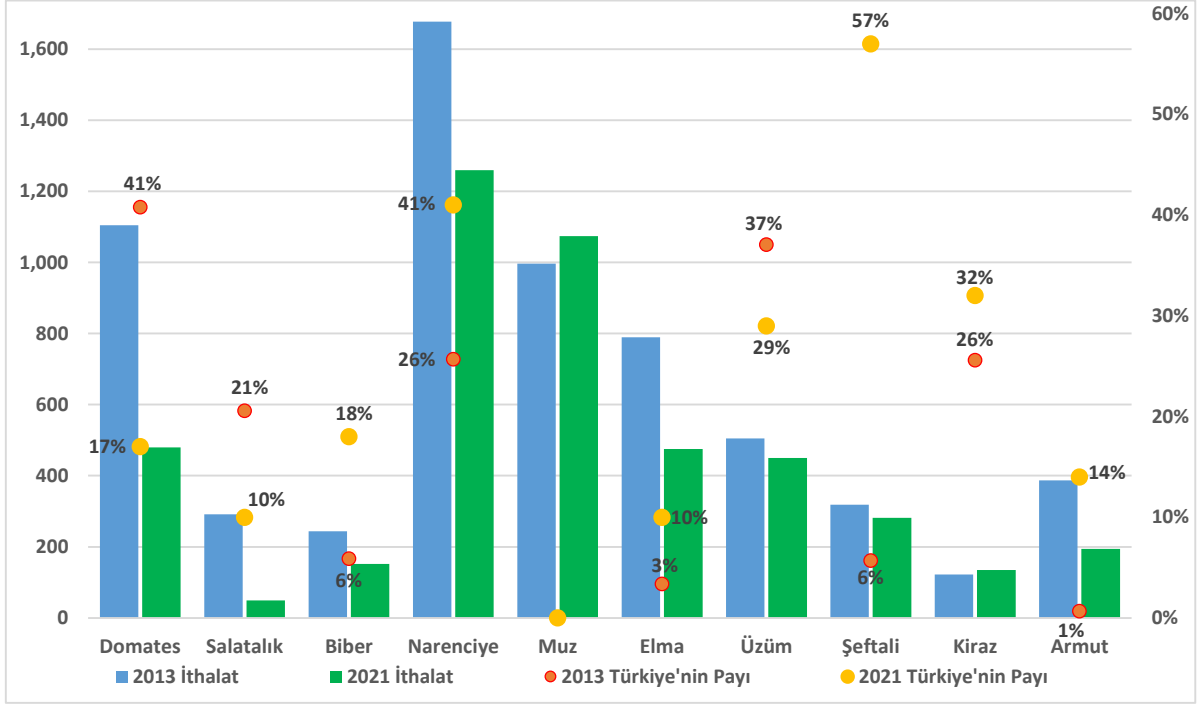
Meyve Üretimi: Dünyanın başlıca **elma** tüketicisi ülkeleri arasında yer alan Rusya, 2020 yılı itibarıyla yıllık 2 milyon tonluk elma üretimi gerçekleştirmekte ve dünyada sekizinci sırada yer almaktadır. Rusya, 250 bin tonu aşan **vişne** üretimiyle ise ülkemizin önünde lider konumda bulunmaktadır. Ülkenin en çok bilinen yerel içeceği olan mors yapımında da kullanılan orman meyvelerinin de üretimi Rus coğrafyasında oldukça yaygındır. Dünya ahududu üretiminin yaklaşık beşte biri Rusya tarafından karşılanmaktadır. **Üzüm, çilek, kayısı, armut, kavun, erik, şeftali-nektarin,** ve **kiraz** Rus coğrafyasında üretilen diğer başlıca yaş meyve ürünleri arasında yer almaktadır.

3. Rusya'nın YMS İhracatı

Rusya'nın son dönemde agresif bir politika ve ithal ikameci bir anlayış izlediği en stratejik alanlardan biri tarım ve gıda ürünleri üretimi ve ihracatıdır. Rusya'nın 2021 yılı tarım ürünleri ihracatı 2000 yılına kıyasla yaklaşık %15 oranında artmış ve 32,6 milyar dolara ulaşmıştır (Trademap). Böylece ülke, 10 yıllık zaman zarfında tarım ürünleri ihracatını yaklaşık dört kat artırmıştır. Söz konusu artışta hububat, bitkisel yağlar ve kanatlı eti ihracatında yaşanan keskin yükseliş önemli rol oynamıştır. YMS ihracatında da son yıllarda istikrarlı bir artış eğilimi sergilense de, 2021 yılında yaklaşık **173 milyon dolar** seviyesinde bir döviz girdisi elde eden Rusya'nın küresel YMS ihracatından aldığı pay yaklaşık %0,1 düzeyinde kalmıştır.

Anılan ürün grubunda; ekseriyetle, Avrasya Ekonomik Birliği ülkelerine yeniden ihraç edilen Ekvator menşeli **muz** (45 milyon dolar), Azerbaycan ve Ukrayna'ya ihraç edilen Rus menşeli **patates** (17 milyon dolar), Litvanya ve Almanya'ya ihraç edilen **mantar** (20 milyon dolar) ürünleri ön plana çıkmaktadır. 2021 yılında hıyar ve kornişon ihracatında bilhassa sera yatırımlarının müspet etkisiyle yaşanan yükseliş dikkat çekmekte olup, mezkûr ürünlerin ihracatı 2019 yılındaki 4,6 milyon dolar seviyesinden 25 milyon dolara çıkmıştır.

Tablo 1: Rusya'nın Ürün Bazında YMS İthalatı (milyon \$) ve Türkiye'nin Payı (2013-2021)

Kaynak: Trademap

4. Rusya'nın YMS İthalatı

2013 yılında 43 milyar doları aşan tarım ürünleri ithalatı, uygulanan ithal ikameci üretim politikaları doğrultusunda 2021 yılında 33 milyar dolara gerileyen Rusya'nın; yine 2013 yılında yaklaşık 8,4 milyar dolar olan YMS ithalatı, 2021'de **5,9 milyar dolar** seviyesinde gerçekleşmiştir. Böylelikle batı ülkeleri menşeli ürünlere yönelik ithalat kısıtlamalarının en yaygın olarak uygulandığı YMS sektöründe küresel ithalatta %6-7 seviyelerinde olan Rusya'nın payı 2021 yılı itibarıyla %4,2'ye gerilemiştir. Buna rağmen, hâlihazırda sektörde dünyanın en fazla dış ticaret açığı veren ülkelerinden olan Rusya'da, yaklaşık 1,3 milyar dolarla **narenciye**, 1,1 milyar dolarla **muz**, 480 milyon dolarla **domates**, 475 milyon dolarla **elma**, 450 milyon dolarla **sofralık üzüm**, 282 milyon dolarla **şeftali-nektarin** ve 210 milyon dolarla **patates** ürünleri ithalatta ön plana çıkmaktadır.

TÜİK verilerine göre; 2021 yılında Rusya'ya gerçekleştirdiğimiz **1,6 milyar dolarlık** tarım ürünleri ihracatımızın **1 milyar doları**, başta narenciye ve sofralık üzüm olmak üzere yaş meyve ve sebze ürünlerinden müteşekkildir. Ülkemiz, Rusya'nın narenciye, sofralık üzüm, ayva, kiraz, kayısı, şeftali-nektarin, çilek, taze incir, nar ve patlıcan ithalatında birinci sırada yer almaktadır. Öte yandan, Rusya tarafından ülkemiz menşeli domates ürününde uygulanmakta olan kısıtlamalar nedeniyle Rusya'ya yönelik sebze ihracatımız azalmış bulunmaktadır. Nitekim 2015 yılında Rusya'nın toplam sebze ithalatında %25 olan pazar payımız 2021 yılında %14'e gerilemiştir. Anılan yılda Rusya'nın domates ithalatında ülkemiz Azerbaycan'ın ardından ikinci, biber ithalatında ise üçüncü sırada yer almıştır.

5. YMS Ticaretinde Yaşanan Sorunlar

Ülkemiz menşeli YMS ürünlerine yönelik olarak, karantina etmenleri (Akdeniz meyve sineği, çiçek tripsi, domates güvesi vb) ve zirai ilaç kalıntısı gibi sorunlar gerekçe gösterilerek Rusya Federal Veterinerlik ve Bitki Karantina Servisi (FVBKS) tarafından muhtelif

dönemlerde ithalat kısıtlamalarına gidilebilmektedir. Ayrıca; Rusya, ülkemiz menşeli YMS ürünlerinin ithalatını diğer muhtelif nedenlerle de yasaklayabilmektedir.

Son olarak, 1 Ocak 2016 tarihinden itibaren, 13 adedi YMS ürünü olmak üzere toplamda ülkemiz menşeli 18 tarım ürününün ithalatı, 2016 yılı içerisindeki müteakip tarihlerde ise ilave 6 YMS ürününün ithalatı Rus tarafınca yasaklanmıştır. Ülkemiz menşeli 24 ürünün ithalatına yönelik söz konusu yasaklama kararları 2016 ve 2017 yıllarında aşamalı olarak kaldırılmıştır. Bununla birlikte, Rusya 2017 yılı Kasım ayı itibarıyla ülkemiz menşeli domates ithalatında kota uygulaması marifetiyle tarife dışı engel uygulamaya başlamıştır. İlk aşamada 50 bin ton olarak belirlenen kota miktarı, 50'şer bin tonluk muhtelif artırımlarla, son olarak 2022 yılı Nisan ayında 350 bin tona yükseltilmiştir. Anılan kota kısıtlaması Rus tarafınca yıllık yerine "kümülatif" olarak uygulanmakta olup, ihracatçılarımızın domates sevkiyatlarına yönelik hazırlık aşamasından önce YMS ürünlerinde koordinatör ihracatçı birliği olan Akdeniz İhracatçı Birlikleri Genel Sekreterliğine başvurmasında fayda görülmektedir.

Rusya Tüketici Haklarının ve İnsan Refahının Korunması Alanında Federal Denetim Servisi (Rosпотребнадзор) tarafından ülkemiz menşeli biber, nar, taze üzüm, portakal ve armut ürünlerinde de azami kalıntı limitlerinin üzerinde pestisit madde bulunmasına ve Rusya'da tescilli olmayan pestisitlere ilişkin kalıntı tespit edilmesine yönelik gerekçelerle anılan ürünlerde firma bazında ithalat yasakları getirilmiş, sonrasında; biber ve nar ürünlerinde 17 Kasım 2021, taze üzümde 10 Aralık 2021, portakalda 13 Ocak 2022, greyfurtta ise 31 Ocak 2022 tarihinden itibaren genel yasaklama kararları alınmıştır. Toplam 5 ürünüme genel ithalat kısıtlaması uygulayan Rosпотребнадзор tarafından, anılan genel yasaklama kararları 6 Nisan 2022 tarihinden itibaren kaldırılmıştır.

Diğer taraftan, Rusya gümrüklerinde ürünler referans kıymet uygulamasına tabi tutulabilmekte olup, bu kapsamda ürünlerin gümrük kıymetinin doğruluğu araştırılabilmekte ve bunun için de ilave bilgi ve belgeler talep edilebilmektedir.

6. Genel Değerlendirme ve Rusya'ya YMS İhracatında Dikkat Edilecek Hususlar

- Rusya'ya yönelik YMS ihracatında kontrol işlemleri ve bitki sağlık sertifikası düzenlenmesinde öncelikli olarak Rus kriterleri dikkate alınmaktadır. Bu çerçevede, ihracat öncesinde Tarım ve Orman Bakanlığımızın il ve ilçe müdürlüklerine başvurulması gerekmektedir. Ayrıca, muhtelif YMS ürünlerinin ihracatı, "Bazı Tarım Ürünlerinin İhracatında ve İthalatında Ticari Kalite Denetimi Tebliği (Ürün Güvenliği ve Denetimi: 2020/21)" kapsamında ticari kalite denetimine tabi olup, ilgili standartlar çerçevesinde denetimler gerçekleştirilmektedir. Bu çerçevede, söz konusu denetimlere ilişkin olarak; Ticaret Bakanlığımızın resmi internet adresinden (<https://ticaret.gov.tr/urun-guvenligi/tarim-urunlerinin-dis-ticaret-denetimleri>) gerekli malumata erişilebilmektedir.
- Diğer taraftan, karantina etmenlerinden ari ürünlerin Rusya'ya yönelik YMS ihracatına konu edilmesi büyük önem arz etmektedir. Zira, Rus gümrüklerinde FVBKS tarafından karantina kontrolleri büyük bir titizlikle tekemmül ettirilmekte, karantina etmeniyle bulaşık ürünlerin ülkeye girişine izin verilmemekte ve/veya firmalarımızın müteakip sevkiyatlarında kontrol sıklığı artırılmaktadır. Bu itibarla, Rusya'ya yönelik YMS ihracatıyla iştigal eden firmalarımızın Tarım ve Orman Bakanlığımızın mevcut direktiflerini yakinen takip ederek titizlikle uygulamaya geçirmesinde fayda görülmektedir.

- Rusya’da en büyük 10 perakende zinciri toplam piyasanın dörtte birine yakın bir bölümüne hakim durumdadır. Söz konusu ilk 10 firmanın 6’sı [X5 Perakende Grup (*Perekrestok, Karucel ve Pyaterochka*), Magnit, Lenta, Auchan Perakende, Dixy ve Metro], Rus coğrafyasında YMS pazarına girişte en önemli kilit işlevini gören perakende zincirlerdir. Rekabetçi fiyatlardan sürdürülebilir ürün tedariki, piyasaya arz edilebilecek yeterli olgunluğa erişmiş ve makul bir raf ömrünü haiz ürünlerin satışı söz konusu perakende zincirleri tarafından önceliklendirilmektedir.
- Yukarıda belirtilen zincir marketlere ilaveten Azbuka Vkusa da muhtelif ölçeklerde Rus coğrafyasında tüketicilere yaygın olarak ulaşmaktadır. Ayrıca, yetiştiricilik ve et işlemede lider konumda bulunan Miratorg firması da, benimsediği doğrudan pazarlama stratejisi kapsamında kendi imalatı ürünlerin yanı sıra, YMS ürünlerinin de satışa sunulduğu orta ve küçük ölçekli zincir marketlerini yaygınlaştırmaktadır.
- “Food City”, 11 milyonu aşan bir nüfusa sahip olan Moskova’nın en büyük ve en çok rağbet gören toptan gıda dağıtım merkezidir. Başta YMS ürünleri olmak üzere et ve süt mamulleri ile tüm kuru gıda ürünlerinin toptan ve perakende satışı bu merkezde yapılmaktadır. YMS sektöründe gerek toptan gerekse perakende satışlarda genel pazarlama dinamikleri ile tüketici eğilimlerinin yerinde görülebilmesi ve gerekli pazarlama ve dağıtım bağlantılarının kurulabilmesi açısından “Food City” oldukça önemli bir işlev görmektedir. Diğer taraftan, özellikle Moskova’nın değişik bölgelerinde yer alan ve ülkemizdeki pazar yerlerine benzer bir nitelikte olan Yarmarka’ların da önemli birer YMS satış noktaları olduğunu da belirtmekte fayda görülmektedir.
- Yaş meyve ürünlerinde son dönemlerde 5 milyon tona yaklaşan bir üretim performansı elde edilmesine ve ithalat marifetiyle üçüncü ülke menşeli yaklaşık 5 milyon tonluk bir arz imkânı yaratılmasına rağmen Rusya, uzun dönemdir meyve tüketimi bakımından birçok ülkenin oldukça gerisinde kalmıştır. Yıllık kişi başı toplam yaş meyve ve sebze arzında da dünya ortalamalarında bir performans sergileyen Rusya’nın, giderek hassaslaşan tüketici tercihleri doğrultusunda ve uygulamaya geçirilen yeni vergi ve destekleme politikaları marifetiyle yaş meyve ve sebze tüketimindeki potansiyelinin artacağı beklenmektedir. Nitekim 2019 yılında Rusya’da kişi başı sebze tüketimi 1 kilogram artarak 108 kilograma, kişi başı meyve tüketimi de yine 1 kilogram artarak 62 kilograma yükselmiştir (Rosstat, 2020). Rusya Sağlık Bakanlığına göre ortalama kişi başı sebze tüketimi 140 kg, meyve tüketimi ise 100 kg olmalıdır. Rusya tarafından geniş ölçekte ithalatı gerçekleştirilen narenciye ve sofralık üzüm ürünlerinin yanı sıra, özellikle elma, armut, şeftali-nektarin, kiraz, çilek, kayısı, nar, biber ve domates gibi ürünlerde de anılan ülkeye yönelik önemli bir ihracat potansiyeli olduğu değerlendirilmektedir.
- Rusya tarafından ülkemiz menşeli YMS ürünlerinin ithalatında uygulanmakta olan gümrük vergisi oranlarına <https://www.alta.ru/tnved/> adresinden ulaşılabilmektedir.
- Ülkemiz ile Rusya arasında Basitleştirilmiş Gümrük Hattı kurulmuş olup, söz konusu yeşil koridor sayesinde YMS ürünlerinin ihracatında, belgelerin elektronik olarak önceden gönderilmesi sonucu gümrük işlemleri daha hızlı gerçekleştirilebilmektedir. Söz konusu hattın kullanımı için ülkemizde Türkiye İhracatçılar Meclisine başvurulması gerekmektedir.
- COVID-19 salgınının ilk etkilerinin görülmeye başlamasını müteakip Rus tüketicilerin, orta vadeli gıda ihtiyaçlarını karşılayabilmelerini teminen raf ömrü uzun konserve, makarna ve

bakliyat ürünlerine yönelik artan talebi, YMS satışlarına olumsuz şekilde yansımıştır. Alınan karantina tedbirleri sonucu azalan müşteri sayısı zincir marketlerde ürün sirkülasyonunu asgari düzeye inmesine meydan vermek suretiyle özellikle örtü altı üretimde yüksek seviyelerde gelir kayıplarına yol açmıştır. Öte yandan, salgın sürecinde YMS ürün grubunda özellikle sarımsak ve paketli ürünlere yönelik talebin arttığı da müşahade edilmiştir.

- COVID-19 salgını sürecinde pazara giriş uygulamalarında görülen en önemli gelişme ise **e-ticarete** yönelimin hızlı bir şekilde artmasıdır. Özellikle salgının karantina önlemleri ve böylelikle ekonomik etkilerinin en çok hissedildiği Nisan-Mayıs döneminde birçok zincir marketin e-ticaret platformu kapsamındaki gıda ürünleri satışında önemli seviyelerde artışlar görülmüştür. Söz konusu yapıda özellikle e-ticaret uygulamalarını gıda ürünlerine yönelik olarak ilk defa kullananların sayısındaki artış ile kısa raf ömrüne sahip YMS ürünlerinden paketli olanlara yönelik talebin arttığı da gözlemlenmiştir.
- Diğer taraftan, son dönemde yaşanan jeopolitik gelişmeler, Rusya'ya yönelik yaş meyve ve sebze ihracatımıza, diğer tarım ve sanayi sektörlerinde olduğu gibi bilhassa lojistik ve ihracat bedellerinin teslim alınması hususlarında olumsuz etki etme potansiyeli barındırmaktadır. Özellikle Ukrayna üzerinden karayolu sevkiyatlarının imkânsız hale gelmesiyle birlikte hem sevkiyat sürelerinin uzaması hem de taşıma maliyetlerinin artması dış ticaretin finansmanı üzerinde ilave yükler getirmiştir. Diğer taraftan, Gürcistan ve Azerbaycan gibi alternatif güzergâhlarda yer alan gümrük kapıları da, karayolu taşımacılığı bağlamında iki ülke arasındaki ticaret potansiyelini tek başlarına idame ettirebilecek kapasitede bulunmamaktadır.
- Bununla birlikte ABD ve Avrupa Birliği ülkelerince Rusya'ya yönelik olarak finansal, iktisadi ve ticari olarak hayata geçirilen ağır ve geniş çaplı yaptırımların Türkiye'nin bu ülkeye yönelik yaş meyve ve sebze ihracatında pazar payını artırmasına yönelik bir potansiyel yarattığını söylemek de mümkündür.
- Nitekim Rusya'ya yönelik olarak önemli miktarda yaş meyve ve sebze ihracatı gerçekleştiren Güney Amerika ülkelerinin Rusya'ya yönelik ihracatları mevcut savaş durumu ve yaptırımlar sebebiyle bozulan tedarik zinciri ve lojistik kabiliyetleri sebebiyle ihracatlarında önemli düşüşler yaşanmaktadır. Özellikle Rusya'ya önemli miktarda elma, armut ve limon ihracatı gerçekleştiren Arjantin, elma ve üzüm ihracatı gerçekleştiren Şili ve son yıllarda meyve ihracatında Rusya'ya bağımlılığı artan Peru bu durumdan olumsuz etkilenmişlerdir. Dolayısıyla lojistik imkânları ve yerli para ile ihracat yapma kabiliyeti açısından bu ülkelere göre avantajlı durumda olan ülkemizin pazar payını artırma olasılığının mevcut olduğu değerlendirilmektedir.